

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

УДК 378.015.31:316.61
DOI 10.25128/2415-3605.19.2.8

КАТЕРИНА АВЕРІНА

ORCID: 0000-0003-0280-0848

e.s.averina11@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет

ім. Б. Хмельницького

м. Мелітополь, вул. Гетьманська, 20

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Розглянуто сучасні підходи до вивчення процесів соціалізації сучасного фахівця соціономічної професії крізь призму категорії соціальної активності як якісної характеристики просоціальної спрямованості особистості і значущого результату розвитку соціальних якостей особистості. Проаналізовано теоретичні та методологічні підходи до вивчення соціальної активності, що ґрунтуються на концептах сучасної гуманітарної науки і здійснюються на основі теоретичного (соціокультурного) осмислення взаємодії між суб'єктами освітнього процесу. Визначається креативний потенціал застосування категорії соціальної активності щодо представників соціономічних професій, що полягає у можливості значного розширення спектру розвитку індивідуальної і групової соціальної активності особистості майбутнього фахівця через залучення до наукового інструментарію педагогічної освіти методологічних напрацювань теорії соціальної взаємодії, соціальної комунікації, соціальної відповідальності до розгляду сучасних соціальних і професійно-освітніх практик з метою підвищення ролі освітніх процесів у соціальних змінах. Обґрунтовується потреба комплексного вивчення широкого спектра соціально-культурних аспектів соціалізації й професійного зростання особистості в системі сучасної української вищої професійної освіти відповідно до завдань та орієнтирів галузі професійної освіти і розробки цілісного концепту соціальної активності стосовно фахівців соціономічних професій на засадах особистісно зорієнтованої спрямованості сучасної професійної освіти з урахуванням потреби різнорівневого, постійно оновлюваного змісту навчання, виховання, застосування різноманітня технологій і джерел інформації, які б дозволяли майбутньому фахівцеві свідомо формувати власну індивідуальну фахову, соціокультурну та освітньо-культурну базу знань.

Ключові слова: соціальна активність, соціальна взаємодія, соціальна комунікація, соціальна відповідальність, соціальна самореалізація особистості, фахівець соціономічної професії, професійна освіта.

ЕКАТЕРИНА АВЕРИНА

кандидат педагогических наук, доцент

Мелитопольский государственный педагогический

университет им. Б. Хмельницкого

г. Мелитополь, ул. Гетьманская, 20

СОЦИАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА СОЦИОНОМИЧЕСКОЙ ПРОФЕССИИ

Рассмотрены современные подходы к изучению процессов социализации современного специалиста социономической профессии сквозь призму категории социальной активности как

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

качественной характеристики просоциальной направленности личности и значимого результата развития социальных качеств личности. Анализируются теоретические и методологические подходы к изучению социальной активности, основанные на концептах современной социо гуманитарной науки и реализуемых на основе теоретического (социокультурного) осмысления взаимодействия между субъектами образовательного процесса. Определяется креативный потенциал применения категории социальной активности в отношении представителей социономических профессий, который заключается в возможности значительного расширения спектра индивидуальной и групповой социальной активности личности будущего специалиста через приобщение к научного инструментария педагогического образования наработок теории социального взаимодействия, социальной коммуникации, социальной ответственности к рассмотрению современных социальных и профессионально-образовательных практик с целью повышения роли образовательных процессов в социальных преобразованиях. Обосновывается необходимость комплексного изучения широкого спектра социально-культурных аспектов социализации и профессионального роста личности в системе современного украинского высшего профессионального образования согласно задач и ориентиров области профессионального образования и разработки целостного концепта социальной активности по отношению к специалистам социономических профессий на основе личностно-ориентированной направленности современного профессионального образования с учетом потребности разноуровневого, постоянно обновляемого содержания обучения, воспитания, применения различных технологий и источников информации, позволяющих будущему специалисту сознательно формировать собственную индивидуальную профессиональную, социокультурную и образовательно-культурную базу знаний.

Ключевые слова: социальная активность, социальное взаимодействие, социальная коммуникация, социальная ответственность, социальная самореализация личности, специалист социономической профессии, профессиональное образование.

KATERYNA AVERINA

PhD, Associate Professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Melitopol, 20 Hetmanska Str.

SOCIO-COMMUNICATIVE ASPECTS OF THE SOCIAL ACTIVITY DEVELOPMENT OF A FUTURE SPECIALIST IN THE SOCIONOMIC PROFESSION

The article considers modern approaches to studying the processes of socialization of the modern specialist in the socionomic profession through the prism of the social activity category as a qualitative characteristic of the pro-social personality orientation and a significant result of the development of the personality social qualities. Theoretical and methodological approaches to the study of social activity are analyzed, based on a number of concepts of modern socio-humanitarian science and implemented on the basis of a theoretical (sociocultural) understanding of the interaction between the subjects of the educational process. The directions of the implementation of tasks to improve the quality of education, the individual determinism of career guidance and high-quality social professional self-realization of a future specialist in the process of higher professional education are determined. The creative potential of applying the category of social activity to the representatives of socio-economic professions is determined. It is the possibility of significantly expanding the spectrum of development of individual and group social activity of the future specialist's personality by involving in the scientific tools of pedagogical education methodological developments of social interaction theory, social communication, social responsibility to the consideration of modern social and vocational educational practices to enhance the role of education processes in social changes.

The need to comprehensively study a wide range of socio-cultural aspects of socialization and professional growth of the individual in the system of modern Ukrainian higher professional education is substantiated in accordance with the tasks and orientations of the field of vocational education and development of a holistic concept of social activity in relation to professionals of socionomic professions on the basis of the personality-orientation of modern vocational education, taking into account the need for a multi-level, constantly updated content of training, education, application of a variety of technologies and sources of information that would allow the future specialist to consciously and actively create their own individual professional, socio-cultural, educational and cultural knowledge base.

Keywords: social activity, social interaction, social communication, social responsibility, social self-realization of a personality, specialist in the socionomic profession, professional education.

Сьогодні активно досліджуються соціально-культурні аспекти соціалізації, культурного й професійного зростання особистості в системі сучасної української вищої професійної освіти. Це завдання сформульовано в основних концептуальних положеннях, що визначають зміст і організацію освіти в Україні, окреслюють перспективи розвитку і регламентовані в найважливіших методологічних і законодавчих документах. У Законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. (№ 2145-VIII), стверджується: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу» [14]. Разом з тим, дані новітніх соціологічних джерел вказують, що багато випускників закладів вищої освіти (ЗВО) через недостатню практичну підготовку не витримують конкуренції на ринку праці [24], а більше половини випускників працевлаштовуються не за своєю прямою спеціальністю: найчастіше це здійснюється через відсутність упевненості у власній професійній спроможності [16].

Суспільний запит на фахівців, які володіють цілісною системою особистісно-професійних якостей: освіченістю, заповзятливістю, самостійністю, рішучістю, мобільністю, динамізмом, конструктивністю, відповідальністю [19, с. 14], потребує детальнішого підходу до проблеми з огляду на те, що значна частина випускників ЗВО характеризується несталістю професійної позиції, низьким рівнем рефлексії, організаторських, комунікативних, прогностичних здібностей, побоюванням приймати самостійні рішення тощо [18, с. 64]. В зв'язку з цим розгляд процесу становлення сучасного фахівця крізь призму категорії соціальної активності як якісної характеристики просоціальної спрямованості особистості і значущого результату розвитку соціальних якостей особистості дозволяє віднести проблему розвитку соціальної активності фахівця соціономічних професій до найактуальніших для корпусу гуманітарних наук і вимагає комплексного вивчення широкого спектра соціально-культурних аспектів соціалізації й професійного зростання особистості в системі сучасної української вищої професійної освіти. Оскільки соціальна активність майбутнього фахівця відповідно до завдань і орієнтирів галузі професійної освіти розглядається як базова якість розвитку особистості громадянина незалежної України, то видається очевидною актуальність потреби розробки цілісного концепту соціальної активності стосовно фахівців соціономічних професій.

Метою статті є визначення перспективних теоретико-методологічних спрямувань педагогічно-освітньої концептуалізації категорії соціальної активності фахівця соціономічної професії.

Соціальна активність особистості є базовою характеристикою сучасної людини і означає її потребу в свідомій реалізації багатьох особистих, групових і суспільно значимих інтересів в соціумі. Найбільш ґрунтовно нині варто вважати опрацьованою тему самореалізації активної особистості в нових умовах суспільного буття. Проблеми управління й самоуправління процесами самореалізації особистості, а також умови їхньої оптимізації, були досліджені в класичних працях з проблем особистісного становлення А. Маслоу, К. Роджерса, В. Роменця, С. Рубінштейна та інших дослідників.

Соціально-психологічні джерела наводять різні підходи до визначення поняття «самореалізація». Дослідники констатують, що прагнення до самореалізації властиве кожній людині, але соціальні і культурно-середовищні обставини можуть і не сприяти активному й змістовному становленню особистості, що є соціально-психологічною та педагогічною проблемою [4, с.77]. Тому проблема вивчення соціальної активності майбутнього фахівця у контексті завдання формування його готовності до професійної самореалізації підтверджує тезу про те, що термін «самореалізація» є предметом міждисциплінарного наукового аналізу в контексті наявності маркерів міри результативності безпосередньо освітнього впливу, що має характеризуватися позитивними змінами у взаємодії фахівця з навколишнім світом. Як зазначає Т. Титаренко, вказаний підхід до самореалізації не варто вважати дискретним у тому сенсі, що існує несамореалізоване існування, бо потім відбувається (ситуативний акт), коли людина «вчиняє» (самореалізується), після чого «повертається» до невчинкового існування у «повсякденність» [20, с. 68].

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

Теоретичні засади формування особистості фахівця, досліджені у культурологічних, філософсько-освітніх, соціально-психологічних, соціологічних, педагогічних працях та галузевих концепціях О. Гуменюк [2], О. Дубасенюк [3], О. Величко, О. Гуренко, Н. Захарової [15], Т. Титаренко [20], та багатьох інших вчених надають чітку картину соціальних спрямувань еволюції професійної свідомості фахових педагогів та потребу активізації чинників самоактуалізації зворотнього зв'язку фахівця соціумом у процесі професійного становлення. Так, О. Гуменюк зазначає, що усталена система національного виховання сьогодні посутньо формує знаочу та відповідальну особистість, котра, на жаль, не знаходить належної підтримки й подальшого розвитку як індивідуальність та універсум, тобто не досягає вищих проявів соціально-духовної досконалості і самобутньо-творчої самореалізації власного «Я» [2, с. 3], що загалом і призводить до суттєвих прорахунків, які мають місце як при формуванні професійної готовності до діяльності, так і у попередній процесуальній взаємодії з іншими суб'єктами процесів навчання та фахових практиках майбутніх фахівців соціономічних професій.

Оскільки успішність професійно-особистісного становлення студентів соціономічних професій прямо залежить від рівня їх мотивацій і спрямування цілепокладань, соціальна активність особистості у контексті завдань сучасної системи професійної освіти передбачає розгляд надзвичайно широкого кола аспектів цього феномена, до яких науковці відносять насамперед активність духовну, пізнавальну, навчальну, творчу, громадянську, комунікативну, трудову, інноваційну, правову тощо.

В сучасних соціально-психологічних джерелах соціальна активність розглядається значимим чинником формування основних складових професійної зрілості – спеціальної, соціальної, особистісної та індивідуальної:

– професійно-фахова складова соціальної активності формується під час навчальної та трудової активності і характеризується оволодінням спеціальними знаннями та вмінням реалізовувати їх на практиці;

– соціальна складова формується за допомогою комунікативної активності в процесі активних соціальних комунікацій особистості і характеризується певним рівнем володіння особистістю певними способами співробітництва і прийомами професійного спілкування;

– особистісна складова розвивається у пізнавальній, інноваційній та творчій активності і містить характеристики здатності і рівнів володіння особистістю фахівця засобами самовираження і саморозвитку, розуміння проблеми, самостійного прийняття рішень та планування діяльності;

– індивідуальний елемент формується у пізнавальній та навчальній активності і передбачає наявність стійкої професійної мотивації, готовність до професійного зростання та володіння особистістю прийомами саморегуляції [7].

Вказане свідчить про надзвичайну значимість етапу професійного навчання у процесі становлення характеру й інтелекту, формування персональних чинників і мотивацій соціально-професійної активності особистості майбутнього фахівця, оскільки на цьому етапі відбувається переорієнтація системи ціннісних орієнтацій особистості на професійну і соціальну діяльність та інтенсивне формування специфічних професійних здібностей.

Разом з тим аналіз наукових праць дає змогу констатувати, що соціальні та індивідуальні складові формування фахової компетентності фахівця соціономічних професій інтегрально проявляються в процесі соціальної активності насамперед в актах самоактуалізації і самореалізації. Тому перед системою професійної освіти закономірно виникає проблема адаптації майбутніх фахівців до нових реалій життя суспільства засобами наукового і освітнього супроводу процесу професійного становлення і адаптації майбутніх фахівців.

Дослідження проблематики соціальних аспектів фахової освіти як комплексу наукових і практичних проблем засвідчує, що їх опрацювання відбувається в рамках двох груп: загальнонаукових (методологічних) і наукових (дисциплінарних), а інтенсивність зв'язку пов'язаних між собою підходів виразно відстежується наявними в науковому обігу соціологічними даними. Очевидно, що для освоєння і прийняття індивідом суспільних цінностей та ідеалів, на яких має ґрунтуватися будь-яка соціально значима діяльність у контексті розвитку соціальної активності майбутнього фахівця певної професійної групи, важливою є проблема готовності особистості до поєднання індивідуальних та колективних аспектів соціальної дії (взаємодії) у професійній практиці. Тому для діагностики соціального

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

характеру соціальної взаємодії, в якій власне і проявляється соціальна активність, в освітніх контекстах проблеми розвитку соціальної активності особистості фахівців соціально-педагогічних професій доречним є звернення до типологічного аналізу проблем взаємодії в соціологічній науці, що ґрунтується на виокремленні видів колективної діяльності або ж відштовхуються від певних типів раціональності.

О. Хижняк, вказуючи на відсутність певної усталеної типології в соціальних науках, виокремлює наступні поширені критерії характеристики соціальної взаємодії індивідів в колективах і професійних групах:

- за критерієм нормативності (соціальна дія як індивідуальна, так і колективна), зазвичай, унормована, що задає їй певні межі, накладає на соціальну поведінку її учасників певні обмеження);

- за мірою інституціоналізації (соціальна дія як інституціоналізована і неінституціоналізована);

- за ступенем включеності – реальна та віртуальна колективна дія (з урахуванням залежності віртуальної дії від зростання інформаційних потоків);

- за цільовою орієнтацією – інструментальна та комунікативна дія (з орієнтацією інструментальної дії переважно на успіх, а комунікативної на взаєморозуміння та досягнення консенсусу);

- за масштабом поширення – з урахуванням групових цінностей, потреб, інтересів, уподобань, уявлень про необхідне і належне;

- за прогнозованістю наслідків – передбачувана та непередбачувана колективна дія (з розподіленням на наслідки для суб'єктів дії і наслідки, що опосередковано вплинуть на інших через соціальну структуру, культуру та цивілізацію);

- за суб'єктністю – суб'єктна, безсуб'єктна, псевдосуб'єктна дія;

- за характером та практикою реалізації (економічна, політична, професійна дія тощо);

- за керованістю – керована та стихійна;

- за наслідками – конструктивна, нейтральна, деструктивна.

З проведеного аналізу випливає, що соціальна взаємодія може бути універсальною характеристикою соціальної активності особистості, адже охоплює як суб'єктні, так і інституціональні ефекти, а також те, що у трансформації соціальних практик вагому, якщо не визначальну роль відіграють суб'єктні соціальні дії, які великою мірою залежать від суб'єктності колективного діяча, що відповідно визначається рівнем самоактуалізації і реалізації креативного потенціалу окремих індивідів [22, с. 16].

Важливим, на нашу думку, є віднесення автором до базових характеристик контрольованої колективної дії не лише певної спільної мети (системи цілей), не тільки інституціоналізованої колективної дії у вигляді соціальної організації того чи іншого виду, де контрольованість підтримується ієрархічною структурою, системою вертикальних комунікацій, ланцюгом команд, нормами тощо.

Актуальним для моделювання дослідження соціальної активності майбутніх фахівців соціально-педагогічних професій є висновок щодо взаємодій у суспільних рухах, колективних акціях, колективних ініціативах, регульованих за допомогою норм, правил, процедур (як формальних, так і неформальних), підтримуваних з боку певних лідерських структур (формальних і неформальних), що включають можливість технологізації, коригування і зміну параметрів дії (окремих її елементів, процесу її реалізації загалом), зокрема щодо зумовленості ефективності контрольованої дії мірою інтегрованості індивідуальних дій у колективні й механізмами цієї інтеграції (примус, вільний соціальний вибір тощо) [22, с. 18].

Дослідження освітніх чинників розвитку соціальної активності особистості в контексті значної трансформації соціальних практик виявляє потребу більш детального вивчення соціально-комунікативного аспекту проблеми. Складність вивчення соціальної активності як соціально-комунікативної діяльності зумовлюється насамперед тим, що вона пронизує майже всі суспільні відносини, а розмаїття соціально-комунікативних відносин, як правило, відтворюється в різних класифікаціях, формах та моделях [23, с. 33].

Розгляд соціальної комунікації як змістового елементу соціальної взаємодії та інтегрованого погляду на її структурно-системну організацію, яка виявляє функціональну і

змістовну взаємодоповнюваність комунікаційної сфери діяльності [6, с. 98], на праксеологічному рівні підтверджує, що комунікаційний процес і комунікаційна діяльність взаємопов'язані певними умовами, учасниками та їх характеристиками, засобами зв'язку і передачі інформації, формою взаємообміну, предметом комунікації, технологіями та операціями комунікації [10, с. 186]. Разом з тим, вона є цілеспрямованою діяльністю соціально-активної особистості, і з необхідністю доповнюється індивідуальними, професійними, груповими тощо тактиками комунікаційної поведінки із залученням різних засобів взаємодії, а тому має розглядатися через призму комунікативних стратегій тих, хто комунікує.

Н. Моїсеєва наголошує на потребі врахування засад проявів професійного спілкування як виду соціальної взаємодії щодо питань взаємопов'язаності спілкування з розвитком засобів суспільної взаємодії, технологій, масштабу та його соціокультурних залежностей [10, с. 108]. Оскільки соціальна взаємодія в сучасному освітньому просторі відображає певний рівень ідеологічних та аксіологічних вимог з боку суспільства у вихованні молоді, то закономірно постає питання реалізації певних її комунікаційних функцій системи освіти, що властиві різним її видам, формування її нових структур, соціального контенту, цілей, форм взаємодії як освітньо-комунікаційного процесу, що проявляються в особливостях передачі і сприйняття інформації та знань в процесі комунікації [11, с. 56 – 57]. Тому закономірною є потреба розглядати соціальну активність в освітньому комунікаційному середовищі і як результат інтеріоризації еволюційних форм соціальної структурності та обміну між структурними елементами освітнього простору становлення фахівця, і як цілісний феномен [23, с. 35].

Ще одним аспектом, що потребує розширення методологічних підходів до вивчення соціальної активності в контексті етичних аспектів розвитку комунікативного середовища, як це впливає з концепту соціальної комунікації, зокрема етичних засад в теорії дії [21, с. 121–123], є потреба розгляду структури соціально-психологічної адаптації соціально активної особистості до штучних середовищ, що виникають в процесі суспільної діяльності.

До важливих складових соціально-психологічного адаптаційного процесу особистості традиційно відносяться насамперед адекватне сприйняття дійсності; соціально-компетентна особиста поведінка в колективі, професійній групі, спільноті; розвинена соціальна толерантність і гнучкість поведінки з огляду на соціальні очікування оточення.

Фахівці зауважують і потребу чуттєво-емоційної адаптації сучасного студента до освітнього середовища з урахуванням комунікаційних впливів на людину. Очевидно, що формування сучасного інформатизованого соціально-комунікаційного простору освітнього середовища актуалізує проблему адаптації суб'єктів освітньої взаємодії до нових умов здійснення соціальних і професійних зв'язків, принципів організації, управління, техносфери комунікаційного простору сучасного ЗВО тощо. Оскільки система сучасної професійної освіти, у тому числі фахівців соціономічних професій, є інституційною структурою, на неї розповсюджується вимога створення регуляторних механізмів, функція яких полягає в узгодженні принципів адаптації особистості в комунікативних освітянських процесах.

Комунікаційний підхід дозволяє структурувати розгляд значимих компонент соціальної активності особистості майбутнього фахівця в контексті соціальної взаємодії в наступних площинах:

- «суспільство – соціальна діяльність фахівця» (соціальна активність є рушієм модернізації і всебічного громадського узгодження нормативно-правових актів взаємин у професійній сфері, де інформація – засіб формування знань і світогляду особистості);
- «особистість – соціальна діяльність професіонала» (регуляторними чинниками особистої соціальної активності професіонала є галузеві і корпоративні усталені норми й вимоги до рівня соціальної відповідальності фахівців, зокрема соціономічних професій, як фахових комунікаторів, – за змістову ґрунтовність інформації та її цивілізаційно-гуманістичне наповнення);
- «суспільство – освіта фахівця соціономічної професії» (чинниками розвитку соціальної активності фахівця соціономічної професії є неодмінне дотримання основоположних принципів педагогічного впливу та суспільної вимоги переформатування інтелектуально-гуманістичного змісту сучасної професійної освіти згідно зі стандартами демократичного суспільства на засадах загальнолюдських цінностей).

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

Зазначена структура розгляду соціальної активності на різних рівнях соціальної взаємодії дозволяє виокремити важливі чинники впливу на процес становлення особистості фахівця механізми громадського контролю щодо змісту концепцій та науково-дослідницьких програм розвитку соціально-комунікаційної сфери сучасної системи освіти. Найважливішим моментом вивчення специфіки такої взаємодії, на нашу думку, є педагогічний аналіз впливів на процеси інституалізації соціально-комунікаційної сфери системи професійної освіти з урахуванням процесів, що відбуваються в професійній науці, освіті, на ринку праці фахівців соціономічних професій і у відповідному правовому забезпеченні функціонування освітніх структур різного рівня.

Оскільки у реалізації адаптаційного механізму соціально-активної особистості до нової соціокультурної реальності знаходиться як потенціал її саморозвитку, так і потенціал гармонізації взаємин суб'єктів соціальної дії, проблема адаптації майбутнього фахівця соціономічної професії в процесі фахової освіти до соціально-комунікаційної реальності, зокрема в аспекті соціального контролю щодо дотримання інформаційної безпеки особистості майбутнього фахівця є важливим спрямуванням освітнього концепту розвитку соціальної активності у сучасному суспільстві.

Потреба розгляду адаптаційних механізмів соціально-активної особистості до нової соціокультурної реальності як потенційного чинника її саморозвитку зумовлює звернення до аналізу принципів залучення суб'єктного підходу на засадах теорії мотивації. Традиційно в розгляді основних видів потреб людини, задіяної в колективній діяльності, дослідники виокремлюють наступні моменти:

- кожен майбутній фахівець має власну ієрархію потреб, що визначається його місцем в професійній групі, набутим раніше досвідом, конкретними обставинами життя;

- кожен майбутній працівник використовує власні способи задоволення потреб залежно від конкретних професійних і життєвих ситуацій та у кожного працівника може змінюватись оцінка значущості певних потреб.

Тенденції, виявлені у педагогічних і психологічних дослідженнях І. Зубкової [5], Т. Канівця [7], О. Москалюк [12] та інших українських і зарубіжних науковців дозволяють конкретизувати чинники, що зумовлюють проблему професійного зростання фахівця, та визначити засоби її подолання сучасною системою фахової освіти.

Зазначені вище обставини дозволили дослідникам конкретизувати важливу роль в забезпеченні ефективності діяльності якостей, набутих в процесі професійної освіти, як умови професійної адаптації, професійного становлення та набуття відповідних компетентностей для ефективного виконання професійних ролей і здійснення професійної кар'єри. Так, К. Поселецька доречно зазначає, що самореалізація особистості як суб'єкта втілює якісно інший рівень роботи над собою з обов'язковим формуванням суб'єктом власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, включаючи й самоперетворення [13, с. 17]. О. Матвієнко вважає, що досягнення особистістю професійної самореалізації більшою мірою залежить від того, наскільки швидко та інтенсивно особистість реалізує власний потенціал у процесі оволодіння професією та пристосовується до її вимог і умов, зазначаючи зокрема принципове значення взаємодії, ефективність якої «визначається реакціями учасників діяльності, які коригують ефективність отримання кінцевого результату» [9, с. 74]. Інакше кажучи, самоактуалізація професійних потенцій особистості розглядається в наукових джерелах насамперед як процес розгортання якостей в ситуації впливу інших особистостей з урахування засад самореалізації на суб'єктному рівні, тому важливим, на нашу думку, є інтеграційно-діяльнісний підхід до аналізу структури і змісту професійного самовизначення студентів. Таке спрямування на подолання суперечностей та інтеграцію різноманітних особистісних компонентів на рівні навчально-професійної діяльності як психологічної дійсності та спрямування професійної діяльності як «психологічного майбутнього», на думку І. Зубкової, означає передусім констатацію факту, що без цього процес формування соціальної активності фахівця соціономічної професії буде неповним [5, с. 10]. Тож дослідження суб'єктних потенцій розвитку особистості варто віднести до найбільш запитуваних освітньою практикою – як щодо засобів її задіяння, так і щодо організаційних моментів її реалізації у навчальних процесах.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

Вказане свідчить про надзвичайну значимість етапу професійного навчання у процесі становлення характеру й інтелекту, формування персональних чинників і мотивацій професійної активності особистості майбутнього фахівця, адже саме в цей період відбувається перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій на соціальну діяльність та інтенсивне формування специфічних здібностей у зв'язку із професіоналізацією. Рівень суспільної зацікавленості в цілеспрямованому формуванні соціально-професійної активності та ініціативи особистості майбутнього фахівця ґрунтується на очевидній залежності від результату ефективного переходу до професійної діяльності та успішному впровадженні індивідом тих суспільних цінностей та ідеалів, що власне й визначають соціальну значимість його діяльності. Саме тому І. Сингаївська зазначає, що лише наявність акмеологічних компетенцій свідчить про сформовану систему особистісних та професійно значущих якостей фахівця. У ракурсі досліджуваної нами проблеми важливою вважаємо також думку дослідниці про те, що сформована акмеологічна компетентність вказує на такі значимі параметри просоціальної орієнтації майбутнього фахівця, як:

- високий рівень особистісного переосмислення та переживання набутих знань та їх трансляція в ціннісному сенсі та значенні;
- переважання в психологічній структурі професійної мотивації готовності реалізувати стратегії досягнення успішності згідно з ціннісними настановами та переконаннями;
- розвиненість емоційного інтелекту, емпатії, комунікативних здібностей, позитивного мислення;
- узгоджена особистісно-професійна єдність теоретичних знань, особистісного світогляду, професійного досвіду та поведінки фахівця [17, с. 89].

Окремо зазначимо роль позитивної самооцінки та бачення перспективи саморозвитку особистості в процесі професійного навчання ЗВО. Так, Є. Головаха у дослідженні самореалізації в контексті життєвої перспективи особистості розглядає ці категорії як найзначніші, оскільки саме вони дають змогу формувати «цілісну картину майбутнього в складному суперечливому взаємозв'язку програмованих й очікуваних подій, з якими людина пов'язує соціальну цінність й індивідуальний сенс свого життя» [1, с. 38], причому усвідомлення перспективи особистістю, зауважує вчений, є найважливішим чинником її розвитку й самореалізації, оскільки особистість не отримує готової життєвої перспективи, а вибудовує її, змінюючи й уточнюючи впродовж життя, долаючи суперечливі альтернативи.

Вищенаведене дозволяє зробити висновок про необхідність комплексного підходу до розгляду проблеми розвитку соціальної активності фахівців соціономічного профілю на засадах особистісно – орієнтованої спрямованості сучасної професійної освіти з урахуванням потреби різноманітного, постійно оновлюваного змісту навчання, виховання, застосування різноманітних технологій і джерел інформації, які б дозволяли майбутньому фахівцю свідомо й активно формувати власну індивідуальну фахову, соціокультурну та освітню – культурну базу знань.

Розглянуті теоретичні та методологічні підходи до вивчення соціальної активності, що ґрунтуються на низці концептів сучасної соціо-гуманітарної науки і здійснюються на основі теоретичного (соціокультурного) осмислення взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, є неодмінною умовою реалізації в сфері вищої професійної освіти завдань підвищення рівня якості освіти, індивідуальної детермінованості профорієнтації, більш ранньої та якісної соціальної – професійної самореалізації фахівця в контексті завдань, що стоять перед сучасною професійною освітою.

Застосування принципів комунікаційного підходу до розгляду структури соціальної активності особистості майбутнього фахівця в контексті соціальної взаємодії дозволяє виявити регуляторні чинники особистої соціальної активності згідно з нормами та вимогами до рівня соціальної відповідальності фахівців соціономічних професій, деталізувати змістове наповнення концепту соціальної активності майбутнього фахівця на різних підструктурних рівнях розгортання соціальної активності особистості в контекстах взаємодії «суспільство – освіта» на сучасному етапі розбудови професійної освіти в Україні та залучити соціально-комунікативні принципи реалізації адаптаційного механізму соціально-активної особистості до нової соціокультурної реальності як потенціал її саморозвитку та ресурсу гармонізації взаємин суб'єктів соціальної дії.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що креативний потенціал застосування категорії соціальної активності щодо представників соціономічних професій полягає у можливості значного розширення спектру індивідуальної і групової соціальної активності особистості майбутнього фахівця через залучення до наукового інструментарію педагогічної освіти напрацьовань теорії соціальної взаємодії, соціальної комунікації, соціальної відповідальності до розгляду сучасних соціальних і професійно-освітніх практик з метою підвищення ролі освітніх процесів у соціальних змінах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – К., 1988. – 143 с.
2. Гуменюк О. Є. Я-концепція: монографія / О. Є. Гуменюк. – Тернопіль, 2003. – 186 с.
3. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДПУ, 2003. – 193 с.
4. Загальна психологія / за ред. С. Д. Максименка. – Вінниця, 2004. – 704 с.
5. Зубкова І. Ю. Психологічні особливості Я-образу вчителя-професіонала за структурними компонентами цілісної моделі / І. Ю. Зубкова // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 5. – С. 4–11.
6. Ільганаєва В. О. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання / В. О. Ільганаєва // Філософія спілкування: філософія, психологія, комунікація. – 2009. – № 2. – С. 96–101.
7. Канівець Т. М. Особливості формування психологічної готовності студентів вищих навчальних закладів до здійснення майбутньої професійної кар'єри / Т. М. Канівець // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2015. – № 1. – С. 69–77. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opher_2015_1_9
8. Маркова А. К. Психология профессионализма: учебник для студ. высш. учеб. заведений / А. К. Маркова. – М.: Высшая школа, 1996. – 456 с.
9. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії: монографія / О. В. Матвієнко, Ю. В. Цвенгер. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 384 с.
10. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика: монографія / Н. І. Моїсєєва. – Харків: ХНТУСГ, 2015. – 392 с.
11. Моїсєєва Н. Особливості філософії спілкування сучасної студентської молоді / Н. Моїсєєва, А. Губар // Сучасні аспекти виховання студентської молоді: матеріали III Міжнар. науково-практ. конф., 7–8 квіт. 2013 р. – Х.: ХНАМГ, 2013. – С. 56–57.
12. Москалюк О. І. Формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. І. Москалюк. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
13. Поселецька К. А. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до професійної самореалізації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / К. А. Поселецька. – Вінниця, 2016. – 20 с.
14. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>
15. Професійна підготовка соціального педагога: теоретико-практичний контекст: монографія / О. М. Величко, О. І. Гуренко, Н. М. Захарова та ін. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2013. – 331 с.
16. Скільки українців змінили професію після закінчення вишу: результати опитування Дослідницького центру Міжнародного кадрового порталу hh.ua у липні 2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2016/08/29/200018-skilky-ukrayinciv-zminyuly-profesiyu-zakinchennya-vyshu>
17. Сингаївська І. В. Особистісні якості викладача як передумова його професійної успішності / І. В. Сингаївська // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2015. – № 2. – С. 86–93.
18. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода: монография / Л. Г. Сокурская. – Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2006. – 575 с.
19. Терентьева И. О. Вища (університетська) освіта: становлення і розвиток: монографія / І. О. Терентьева. – Черкаси, 2005. – 191 с.
20. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
21. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие; пер. с нем. Д. В. Складнева / Ю. Хабермас. – СПб.: Наука, 2000. – 377 с.
22. Хижняк О. В. Колективні дії в умовах трансформації соціальних практик: автореф. дис. ... д-ра соціолог. наук: 22.00.01 / О. В. Хижняк. – Запоріжжя, 2018. – 40 с.

23. Холод О. М. Структура і види соціальних комунікацій / О. М. Холод // Соціальні комунікації. – 2010. – № 3. – С. 32–36.
24. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді / Н. Дмитрук, Г. Падалка, С. Кіреєв та ін. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit__doslidjennya_2016.pdf

REFERENCES

1. Holovakha E. Y. Zhyznennaia perspektyva y professyonalnoie samoopredelenie molodezhy [Youth Life Perspectives and Professional Determination]. Kyiv, 1988. 143 p.
2. Humeniuk O. Ye. Ya-kontseptsiya: monohrafia [Self-concept: monograph]. Ternopil: Nauk. dumka, 2003. 186 p.
3. Dubaseniuk O. A., Semeniuk T. V., Antonova O. Ye. Profesiyna pidhotovka maybutnoho vchytelia do pedahohichnoi diyalnosti: monohrafia [Professional Training of the Future Teacher to the Pedagogical Profession: monograph]. Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzh. ped. un-t. 2003. 193 p.
4. Zahalna psykholohia [General Psychology] / za red. S. D. Maksymenka. Vinnytsia, 2004. 704 p.
5. Zubkova I. Yu. Psykholohichni osoblyvosti Ya-obrazu vchytelya-profesionala za strukturnymy komponentamy tsilisnoi modeli [Psychological Peculiarities of I-image of the Professional Teacher by Structural Components of the Holistic Model]. Praktychna psykholohia ta sotsialna robota. 2003. # 5. PP. 4–11.
6. Ilhanayeva V. O. Teoretyko-metodolohichniy syntez sotsialno-komunikatsiynoho znannya [Theoretical and Methodological Synthesis of Social and Communication Knowledge]. Filosofii spilkuvannia: filosofiya, psykholohiya, komunikatsiya. 2009. # 2. PP. 96–101.
7. Kanivets T. M. Osoblyvosti formuvannia psykholohichnoi hotovnosti studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv do zdiysnennya maybutnoyi profesiynoi kariery [Features of Forming of Psychological Readiness of Students of Higher Education Institutions for Realization of the Future Professional Career]. Orhanizatsiyna psykholohia. Ekonomichna psykholohia. 2015. # 1. PP. 69–77. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ophep_2015_1_9
8. Markova A. K. Psihologia professionalizma: uchebnik dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij [Psychology of Professionalism: a Textbook for University Students]. M.: Vyssh. shkola, 1996. 456 p.
9. Matvienko O. V., Tsvenger Yu. V. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoi vzayemodii: monohrafia [Training Future Teachers for Pedagogical Engagement: Monograph]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, 2009. 384 p.
10. Moisyeyeva N. I. Sotsialno-komunikatsiyna dialnist yak istoryko-suspilna praktyka: monohrafia [Socio-communication Activity as a Historical and Social Practice: Monograph]. Kharkiv: KhNTUS-H Publ., 2015. 392 p.
11. Moisyeyeva N. I. A. Hubar Osoblyvosti filosofii spilkuvannia suchasnoi studentskoi molodi [Features of the Philosophy of Communication of Contemporary Student Youth]. Suchasni aspekty vykhovannya studentskoi molodi: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 7–8 kvit. 2013 r. Kharkiv: KhNAMH Publ., 2013. PP. 56–57.
12. Moskaliuk O. I. Formuvannya profesiynoyi spryamovanosti u maybutnikh sotsialnykh pedahohiv: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. [Formation of Professional Orientation in Future Social Educators]. Kirovohrad, 2007. 20 p.
13. Poseletska K. A. Pidhotovka majbutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei do profesiynoi samorealizatsii: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. [Training of Future Teachers of Philological Specialties for Professional Self-Realization]. Vinnytsia, 2016. 20 p.
14. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 # 2145-VIII. [Education Law]. Rezhym dostupu: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>
15. Profesiynna pidhotovka sotsialnoho pedahoha: teoretyko-praktychni kontekst: monohrafia [Professional Training of Social Educator: Theoretical and Practical Context: Monograph] / O. M. Velychko, O. I. Hurenko, N. M. Zakharova [ta in.] (avt. kol); O. I. Hurenko (zah. red); V. P. Kotlar (nauk. red.). Donetsk: LANDON-KhKhI Publ., 2013. 331 p.
16. Skilky ukraiyntsiiv zminyly profesiyu pisla zakinchennia vyshu: rezultaty opytuvannia Doslidnytskoho tsentru Mizhnarodnoho kadrovoho portalu hh.ua u lypni 2016 r. [How Many Ukrainians Have Changed Their Profession After Graduating: The Results of the July 2016 Research Center of the International Human Resources Portal hh.ua]. Rezhym dostupu: <http://expres.ua/news/2016/08/29/200018-skilky-ukraiyntsiiv-zminyly-profesiyu-zakinchennya-vyshu>
17. Synhayivska I. V. Osobystisni yakosti vykladacha yak peredumova yoho profesiynoyi uspishnosti [Teacher's Personal Qualities as a Prerequisite for his Professional Success]. Orhanizatsiyna psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. 2015. # 2, pp. 86-93.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ

18. Sokurjanskaja L. G. Studenchestvo na puti k drugomu obshhestvu: cennostnyj diskurs perehoda: monografia [Students on the Way to Another Society: The Value Discourse of Transition: Monograph]. Kharkov: KhNU im. V. N. Karazyna Publ., 2006. 575 p.
19. Terentjeva I. O. Vyshcha (universytets'ka) osvita: stanovlennia i rozvytok: monohrafia [Higher (University) Education: Formation and Development: Monograph]. Cherkasy, 2005. 191 p.
20. Tytarenko T. M. Zhyttyevyy svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [The Personal Life of the Individual: Within and Beyond Everyday Life]. Kyiv: Lybid, 2003. 376 p.
21. Xabermas Yu. Moralnoe soznanie i kommunikativnoe dejstvie [Moral Consciousness and Communicative Action]. SPb.: Nauka, 2000. 377 p.
22. Khyzhnyak O. V. Kolektyvni dii v umovakh transformatsii sotsialnykh praktyk [Collective Actions in the Conditions of Transformation of Social Practices] avtoref. dys. ... d-ra sotsiologichnykh nauk: 22.00.01. Zaporizhzhia, 2018. 40 p.
23. Kholod O. M. Struktura i vydy sotsial'nykh komunikatsii [Structure and Types of Social Communications]. Sotsialni komunikatsii. 2010. # 3. PP. 32-36.
24. Dmytruk N., Padalka H., Kiryeiev S. Tsinnosti ukraïynskoi molodi. Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiologichnoho doslidzhennya stanovyscha molodi [Values of Ukrainian Youth. Results of a Representative Sociological Survey of the Young People's Situation]. Ministerstvo molodi ta sportu Ukraïny. 2016. Rezhym dostupu: dmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit__doslidjennya_2016.pdf

Стаття надійшла в редакцію 22.11.2019 р.

УДК 316.621-053.6-047.37:061.2

DOI 10.25128/2415-3605.19.2.9

ОКСАНА СТУПАК

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6732-4569>

stupak.oksana.ua@gmail.com

кандидат педагогічних наук, докторант
Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ Донецької обл., вул. Батюка, 19

ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Представлено результати діагностування вихідного стану сформованості соціальної активності молоді відповідно до розроблених критеріїв та показників. Якісний та кількісний аналіз рівнів сформованості соціальної активності молоді за мотиваційно-ціннісним компонентом показав низький рівень показників зацікавленості громадським, соціальним життям, самоактуалізації особистості, ціннісних орієнтацій, прагнення самореалізації в громадській діяльності. Характеристика вихідного стану змістовно-когнітивного компонента соціальної активності молоді за рівнем вияву критерію «громадсько-політична обізнаність» показала низький рівень громадсько-політичної грамотності, обізнаності щодо структури та діяльності громадських об'єднань, використання можливостей громадської діяльності як інструменти саморозвитку. Аналіз результатів діагностики вихідного стану соціально-діяльнісного компонента соціальної активності молоді за рівнем прояву критерію соціальної компетентності дав можливість констатувати дуже низькі дані за показниками: сформованість умінь будувати міжособистісні відносини, здатність планувати та організувати соціально-громадську діяльність, готовність досягати результатів дій, рівень сформованості самоорганізації. Характеризуючи рівень вихідного стану наступного компонента соціальної активності молоді – рефлексно-оціночного – за критерієм самооцінки, можна констатувати переважно низький та середній рівень його сформованості в молоді за показниками: здатність аналізувати, оцінювати процес і результат громадської діяльності, здатність до самооцінки, ступінь задоволення самореалізації в громадській діяльності.

Ключові слова: *молодь, соціальна активність, діагностика, рівень, компонент.*

ОКСАНА СТУПАК

stupak.oksana.ua@gmail.com

кандидат педагогіческих наук, докторант